

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ Й ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА
ЖУРНАЛІСТИКИ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ЖУРНАЛІСТИКИ**

**СУЧАСНА ЛЕКСИКА МИСТЕЦТВА: СЕМАНТИКО-
СТИЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТ**

Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконала: студентка II курсу 201 М групи
Спеціальності 035.01 Філологія (Українська мова
та література)
Освітньо-професійної програми «Філологія
(Українська мова та література)» другого
(магістерського) рівня вищої освіти
Бондар Вікторія Олександрівна

Керівник: кандидат філологічних наук, доцент
Климович С. М.

Рецензент: Гладкова Р.Я., доцент

Херсон – 2020

3MICT

ВСТУП.....	
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ МИСТЕЦЬКОЇ ЛЕКСИКИ.....	
1.1. Іншомовна лексика в сучасній українській мові	
1.2. Семантико-стилістичні особливості мистецької лексики іншомовного походження в українській мові	
РОЗДІЛ 2. ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МИСТЕЦЬКОЇ ЛЕКСИКИ ЛАТИНСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ.....	
2.1. Лексико-семантична група «Інструменти та технічні засоби».....	
2.2. Лексико-семантична група «Жанри, твори та їх складові».....	
2.3. Лексико-семантична група «Технічні прийоми».....	
2.4. Лексико-семантична група «Діяч мистецтва».....	
РОЗДІЛ 3. ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МИСТЕЦЬКОЇ ЛЕКСИКИ ГРЕЦЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ.....	
3.1. Лексико-семантична група «Жанри творів».....	
3.2. Лексико-семантична група «Інструменти та прилади».....	
3.3. Лексико-семантична група «Базові мистецькі поняття».....	
ВИСНОВКИ.....	
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	

Мистецтво століттями приваблювало людей. Від античності й до сучасності накопичилася велика творча спадщина видатних художників, музикантів, артистів тощо. Ця тема є постійною і сьогодні, що стосується й інформаційного простору. У засобах масової інформації чи не щодня з'являються новини, афіші, анонси, інтерв'ю, рецензії і безпосередньо самі мистецькі події. Для того, щоб проінформувати про все це своїх читачів і глядачів, треба використовувати специфічну лексику, яка відповідає тематиці матеріалу.

Проведення мовного дослідження мистецької лексики може допомогти визначити, які слова переважають – власне українські чи запозичені; чи всі значення зрозумілі самі по собі чи з контексту або вони потребують словникового пояснення; яка лексика обслуговує потреби мовців наразі тощо.

Галузева лексика постійно досліджується українськими мовознавцями в різних аспектах. Мистецька лексика, що є об'єктом нашого дослідження, входила до кола наукових інтересів С. Булик-Верхоли [3;4], Х. Дацишин [8], О. Павлової [15], Н.Поліщук [16], Л.Томіленко [30], Ю. Юцевича [35] тощо.

Актуальність теми зумовлена тим, що треба провести моніторинг мистецької лексики на сучасному етапі й визначити походження, семантику та стилістичне забарвлення тих слів, які найчастіше вживаються в умовах сьогодення. Найбільш вдалим для цього вважаємо українськомовний новинний сегмент електронних засобів масової інформації, де є плинність та швидке оновлення матеріалів як реакція на постійні користувацькі запити.

Метою магістерської роботи визначаємо проведення лексико-стилістичного аналізу мистецької лексики, що наповнює сучасний інформаційний простір.

Поставлена мета визначає такі **завдання**:

- схарактеризувати особливості становлення і розвитку мистецької лексики,
- з'ясувати процеси, пов'язані з потраплянням іншомовних слів до словника української мови, беручи за основу запозичення з латинської та грецької мов;
- виявити лексико-семантичні особливості мистецької лексики в сучасній українській літературній мові, систематизувавши слова у лексико-семантичних групах;
- визначити стилістичні особливості та функції мистецької лексики в умовах їх вживання в українськомовному сегменті онлайн-новин.

Об'єктом дослідження є мистецька галузева лексика, а **предметом** – лексико-стилістичні особливості мистецької лексики в українськомовному новинному сегменті.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених у роботі завдань застосовано описово-аналітичний метод, метод суцільної вибірки а також контент-аналіз.

Джерельною базою є мистецькі словники та публіцистичні тексти мистецької тематики, що вміщує основні мистецькі поняття, та українськомовний сегмент мережі інтернет (новинні сайти, мистецькі інтернет-видання, соціальні мережі та сайти з афішами й анонсами), де можна зафіксувати наявність або відсутність обраних лексем у сучасній українській мові.

Магістерське дослідження пройшло **апробацію** на секційних засіданнях Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції «Українська мова в контексті слов'янознавства та компаративістики» (Херсонський державний університет, 14.05.2019), V Всеукраїнської конференції студентів, аспірантів і молодих вчених «Актуальні проблеми мовознавства та літературознавства» (Київський університет імені Бориса Грінченка, 04.11.2020 р.). Окремі положення опубліковані в статті «Мистецька лексика латинського походження в сучасному інтернет-

дискурсі», що ввійшла до Матеріалів Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції «Українська мова в контексті слов'янознавства та компаративістики» (14 травня 2019 р.) [Електронний ресурс] / За заг. ред. І. В. Гайдаєнко; упор. Т. Г. Окуневич – 2019. – 310 с.

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків і списку використаних джерел, що містить 30 пунктів літератури. Загальний обсяг роботи – 47 сторінок, із них друкованого тексту – 44 сторінки.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ МИСТЕЦЬКОЇ ЛЕКСИКИ

1.1. Іншомовна лексика в сучасній українській мові

Лексичний склад будь-якої мови постійно змінюється під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів. Серед останніх можна назвати сусідство з іншими країнами та культурну взаємодію різних національностей. Поняття, що є властивими для інших культур та мають відповідне слово для свого позначення, можуть потрапляти до словника іншим мов, доповнюючи його новою одиницею. Тематика таких слів різноманітна: звичайно, соціально-політична, наукова сфери, будучи завжди актуальними, стають найпопулярнішими та найбільш наповненими в плані використання запозичених слів. Вони разом із питомими словами повною мірою визначають лексичний склад.

В українському мовознавстві праці Л.Архипенко [1], С. Семчинського [20], Ю. Жлуктенка [9], підручники з «Сучасної української літературної мови» [26; 27] та інші наукові та навчальні джерела містять важливу інформацію про функціонування запозичених слів. Порухнене питання є дискусійним. Вживання іншомовної лексики часто вважають як негативне через те, що це гальмує розвиток власне української лексики. З іншого боку, інтеграція зі світовою культурою лише збагачує та сприяє формуванню спільного мовно-культурного контексту, тому у наявності запозичень є і переваги. На думку науковців, «запозичення є цілком закономірними та прогнозованими, оскільки жодна мова не може обійтися запасами власного лексичного фонду й має запозичати лексичні одиниці та бути джерелом нової лексики для інших мов. Так обмін словами в мовах зумовлено саме постійними взаємодіями носіїв цих мов» [5, с. 229].

Серед причин, чому не варто уникати іншомовних слів, можемо назвати варіативність мовлення, заміну лексичних повторів, урізноманітнення тексту та пошук кращих і доречніших значень. Вчені описують декілька шляхів потрапляння в мову запозичень: «Розрізняють матеріальні запозичення, коли в рідну мову входить лексична одиниця повністю (значення й експонент), і калькування (від фр. *calque* «копія») – копіювання іншомовного слова за допомогою свого, незапозиченого матеріалу; поморфемний переклад іншомовного слова. Запозичення можуть здійснюватися усним і писемним шляхом» [26].

Однак не обов'язково іншомовні слова зберігають свою унікальність, адже мова-донор теж впливає на нові одиниці. Автори підручника з сучасної української літературної мови зазначають, що «потрапляючи до української мови, запозичені слова змінювалися відповідно до функціонально-стилістичних норм і фонетичних та граматичних закономірностей української мови» [26, с. 130]. Є і такі випадки, коли слову вдається повністю зберегти свої форму і зміст у нових умовах функціонування. У такому разі йдеться про варваризми, які не підлаштувалися під граматичні норми мови-донора та зберігають унікальне значення, напряду пов'язане з питомою йому культурою. Постійне вживання варваризмів призводить до того, що мовець упізнає іншомовність слова, яке доречно ввійшло до лексичного складу.

Варваризми все-таки можна вважати більше поодиноким явищем, тому що майже всі запозичення мають власне українським відповідник, яким можемо вживати як синонім чи лексичний варіант. О. Тодор демонструє здатність слова утворювати пару з еквівалентом мови-донора на прикладі контактів європейських мов: «фр. авангардний – лат. прогресивний, тат. чемодан – фр. валіза, гол. зонт (-ик) – фр. парасоля, фр. консьєрж – нім. вахтер (у будинку), нім. галстук – фр. краватка» [29]. Дослідниця аналізувала і деякі мистецькі понятті-лексеми, що

актуального для нашого дослідження: «В українській мові, наприклад, співіснують такі англізми і галліцизми: мейкап – макіяж; дизайнер (одягу) – кутюр'є, модельєр; секонд-хенд – комісійний» [29].

Аналізуючи мовні контакти, розуміємо, що до мови-донора слова можуть потрапляти безпосередньо (на підставі територіальної близькості, через твори мистецтва тощо) або опосередковано, шляхом участі іншої мови. Останній спосіб дослідники ілюструють так: «Українська мова не є винятком, так, слово родзинки прийшло з фр.мови (raisin «виноград») до української через німецьку (Rosine) і польську (rodzynki). Проходячи через декілька мов, запозичене слово може до невпізнання змінити свою форму» [24, с. 2].

Велику групу запозичень становлять інтернаціоналізми, які є поширеними, вживаними та зрозумілими в багатьох мовах. Ці слова є невід'ємними для науки, техніки, медицини, політики, мистецтва, спорту тощо. Використання інтернаціоналізмів дозволяє порозумітися фахівцям однієї галузі з різних країн або зрозуміти, про що йдеться в текстах для широкої аудиторії. Хоча з боку противників лексичних запозичень може виникати явище пуризму – бажання повністю усунути такі мовні одиниці. На переконання науковців, «виправданим є пуризм для тих мов, яким загрожує асиміляція» [26].

На сьогодні пріоритет розвитку лексичного складу української мови полягає як у відповідності міжнародним стандартам, так і в збереженні та розвитку автентичних особливостей. Умови сучасного життя, що повністю залежать від глобалізаційних процесів, сприяють тому, що мовні контакти стають ще тіснішими, а існувати без контактів з іншими культурними просторами стає практично неможливо. Безперервний розвиток технологій та інновації у світі науки та техніки – одні з головних причин поповнення мови новими запозиченнями. А також науковці зазначають, що «зростання запозичень не може бути

ізолюваним від процесів розвитку національної літературної мови, від процесів використання мови у процесі комунікації» [23].

Найчастіше процес запозичення відбувається під час усіх видів мовленнєвої діяльності. Глобальна мережа Інтернет, наукова комунікація, відкритість кордонів тощо пришвидшують опанування інтернаціоналізмів та іншомовної лексики. Запозичення – це також вагома складова професійної мови, яка забезпечує роботу фахівців певної галузі. Погоджуємося з тим, що «наявність іншомовних слів у галузевій лексиці містить одночасно і переваги, і недоліки. Спостереження за динамікою одиниць іншомовного походження в лексиці окремих галузей знань – це необхідна передумова нормалізації фахової мови» [30].

Українці усвідомлюють себе частиною світової спільноти, що сприяє розвитку інтеграційних процесів в економіці, політиці, зокрема і в мистецтві, а мова реагує на це активізацією інноваційних процесів у лексиці та термінології. Такі процеси, з одного боку, зумовлюють збільшення кількості запозичень, а з іншого – активізують резерви власної національної мови.

Вчені підкреслюють, що «у процесі гармонізації «свого» і «чужого» слід враховувати те, що потреба засвоєння нових інтернаціональних елементів постає тоді, коли міжмовні тенденції до їх прояву збігаються з внутрішніми потребами та можливостями окремо взятої мови» [18]. Можна говорити про те, що іншомовні запозичення, зокрема інтернаціоналізми, сприяють контактам між представниками різних країн і можуть стати позитивним чинником.

Практично опрацювати слова іншомовного походження або в'яснити їх лексичне значення можна за допомогою численної кількості словників. Серед сучасних лексикографічних праць можемо назвати Новий словник іншомовних слів [14], Словник іншомовних слів [22];

цікавими та корисними для нашого дослідження визначаємо Латинсько-український словар для середніх шкіл [10], Словар чужих слів (12. 000 слів чужого походження в українській мові) [21], Латинсько-український словник [31].

Отже, проблема іншомовної лексики лишається невирішеною та не втрачає актуальності у зв'язку з посиленням впливу зовнішніх факторів і через зміцнення внутрішньої мотивації мовців до вживання таких слів. Інтернаціоналізми, варваризми, запозичення поповнюють лексичний склад української мови, передають значення та колорит інших культур, урізноманітнюють мовлення та розширюють наші мовні контакти.

1.2. Семантико-стилістичні особливості мистецької лексики іншомовного походження в українській мові

Серед усієї лексики сучасної української мови чільне місце посідає мистецька лексика, яку можна схарактеризувати як більш-менш традиційну, унормовану, стандартизовану, однак, попри це, таку, що відкрита до змін та оновлення. У її складі функціонують і терміни-інтернаціоналізми, і запозичена лексика на позначення понять, процесів, предметів тощо. Це спричинено тим, що базові поняття – інструменти, жанри, результати творчої діяльності, мистецькі професії тощо – виникли ще в давнину та поширилися з грецької чи латинської мов, адже саме античність стала вихідною точкою їх функціонування.

І.Хархан пише: «...оскільки історія сучасного українського мистецтва не має загальновизнаної періодизації, типології, методології, а відповідно, й термінології, виникає низка непорозумінь щодо правильного (адекватного) трактування термінів, їх графічного

фіксування, потреби пошуку українських відповідників до термінів іншомовного походження тощо» [33]. Цим пояснено коло проблем, що досі не розв'язані в мовознавстві.

Багатовіковий розвиток мистецтва накопичив чималий шар лексики, що стала основою теорії та практики різних видів творчої діяльності. Суттєва частина продовжує входити до активного словника та є обов'язковою при вивченні, виконанні, висвітленні тем, що стосуються театру, музики, живопису тощо. Як і будь-яка мовна система, мистецька лексика музичного походження оновлюється. А науковці з цього приводу пишуть: «...мистецька лексика досить рельєфно віддзеркалюється перед нами чи то появою нових слів, чи то виходом окремих лексичних одиниць з ужитку (через втрату своєї комунікативної здатності), чи то зміною значення існуючих слів (у бік його розширення чи звуження)» [5, с. 3].

Переплетіння культур та їх взаємодоповнення – це вагомий чинник того, що склад мистецької лексики є різномірним і за часом, і за походженням. Таке співіснування допомагає зберігати та примножувати здобутки і, як наслідок, різні поняття проникали в інші культури, лишаючись у них і в мовній формі.

Мистецька лексика частково включає в себе термінологію. Як відомо, терміни часто є інтернаціоналізмами, більшість із них – іншомовного походження. У «Словнику лінгвістичних термінів» Д. Ганича та І. Олійника знаходимо таке визначення: «Це слово або словосполучення, що виражає чітко окреслене поняття певної галузі знань на специфічності назви» [6]. Трохи інше, але схоже на попереднє, тлумачення пропонує О. Селіванова: «Термін – слово чи словосполучка, що позначає поняття спеціальної сфери спілкування в науці, виробництві, техніці, мистецтві, у конкретній галузі знань чи людської діяльності» [19, с. 617].

Весь шар мистецької лексики можна розділити на три частини. На цей розподіл впливає мовна характеристика слова. Отже, науковці пишуть про існування:

- 1) «власне термінології, яка складається із лексико-семантичних варіантів слів загальноживаної мови, які виокремлюють як терміни за допомогою дефінітивного аналізу;
- 2) номенклатури, яка складається з одиниць, які мають інтернаціональний характер і відображають специфіку мистецтва;
- 3) власне семіотичної підсистеми, яка містить буквені, цифрові і власне знакові символічні позначення» [15, с. 128].

Незважаючи на те, що мистецька лексика формувалася протягом століть і в основному вже становить більш-менш стійку систему, яка є традиційною, вона не припиняє розвиватися й доповнюватися новими словами зі світу творчості та естетики. Чинниками процесу оновлення лексичної системи вважаємо зовнішні причини: міжкультурні контакти, сучасна індустрія, творчі пошуки, що утворюють нові формати, жанри та продукцію мистецької діяльності тощо. Науковці пишуть, що «елементи музичної лексики відповідають таким вимогам: системності, тенденції до однозначності, точності, дефінітивності, експресивної нейтральності, лаконічності» [4, с.68].

Зважаючи на лексичне значення та спираючись на вже розроблені в лінгвістичній науці класифікації, усю мистецьку лексику можемо поділити на такі лексико-семантичні групи:

- 1) «професії, ампула, ролі;
- 2) мистецькі колективи, творчі об'єднання, групи;
- 3) творча діяльність;
- 4) напрями, стилі та течії;
- 5) види та жанри, сюжетно-композиційні особливості творів;
- 6) назви галузевих мистецьких понять і фахова термінологія;

7) мистецькі дисципліни та заклади, установи й організації» [4, с.68].

Цей перелік ще можна доповнити, уточнити, але ми вважаємо, що це ті лексико-семантичні групи, які складають основу всієї мистецької лексики. У названих групах відбуваються різні лексико-семантичні процеси. Слова мистецької тематики можуть вступати, наприклад, у синонімічні чи антонімічні відношення, якісь слова стають термінами, закріплюючись у фаховій мові творчих особистостей, багато лексем вступають у родо-видові відношення, утворюючи ряди взаємопов'язаних мистецьких понять, які є чітко структурованими, тощо.

Науковці наводять вдалі приклади того, як відбуваються лексико-семантичні процеси та що утворюється в їх результаті: «Структурні синоніми – це лексеми різних структурних рівнів: складений і простий терміни (нотний стан – нотоносець, перелом голос – мутація, провідний мотив – лейтмотив)» [4, с.70]. Обидві подані лексеми є тотожними за змістом, стилістичним забарвленням. Їхня відмінність полягає лише у структурі - можливе вживання у формі словосполучення та складного слова чи іншомовного відповідника. Те, що в мистецькій лексиці є варіанти, вважаємо позитивною ознакою, тому що можна уникати повторів, вдаватися до мовної економії, тобто впливати на стилістичне оформлення тексту.

Але є і такі випадки, коли одне мистецьке поняття має пару визначень, одне з якої може бути менш вдалим або рідше вживаним. У такому випадку потреба другої назви відпадає, тому, щоб усунути плутанину, науковці пропонують залишити тільки один варіант серед таких пар: «сильна доля – важка доля, прості інтервали – основні інтервали, баскійський барабан – ручний барабан» [4, с.70].

Особливості видів мистецтва на мовному рівні можуть виявлятися тоді, коли синонімами до лексеми виступають графічні позначення.

Наприклад, у музиці акорди, ноти чи правила виконання твору позначаються графічними символами, чітко закріпленими в теорії. Тому навіть така позначка виступає синонімічною до лексеми, що її називає. Науковці дібрали такі пари відповідностей: D7 – домінантсептакорд, ff – фортисимо, ♯ – вісімка) [4, с.70].

Протилежні відношення утворюються в антонімічних парах, що теж є серед мистецької лексики. Суть антонімії в обраному шарі лексики полягає в тому, що ми називаємо дії або поняття, які є повним запереченням одне одного. У літературному творі можемо знайти такі приклади, як *пролог - епілог*, у музиці *бемоль – дієз*, *соло - поліфонія* тощо.

Сучасний етап можемо назвати дуже важливим у плані розвитку мистецької лексики. Цьому невинному процесу сприяють медіа, популярні музичні канали, робота виставок і галерей, розвиток фотомистецтва, гастролі театральних, хореографічних і музичних колективів, зйомка різноманітних шоу та кіноробіт тощо. У результаті розвитку мистецьких індустрій з'являється велика кількість нових слів, що відповідають явищам, які заповнюють сьогоднішній мистецький простір. З іншого боку, це не заважає залишатися в словнику та вжитку словам, які прийшли багато століть тому і досі означають важливі для мистецтва поняття. Дуже багато такої лексики має походження з латинської та грецької мови, що характерно для багатьох галузей. Цікаво подивитися, як запозичення, які можна вважати класичними, входять сьогодні до складу сучасної української мови. На це має впливати зміст тексту і, що головне, чи залишилися ці поняття в нашій чи іноземній культурі.

У мовному просторі XXI століття функціює чимала кількість невідомих до цього слів, що пояснюють модні поняття. Це означає, що мистецька галузева лексика не є статичною. Навпаки, вона знаходиться в

русі, постійному розвитку. Її склад піддається змінам, пов'язаним зі змінами і в самому мистецтві, і в навколишньому світі. Н.Поліщук пише: «Багато явищ західної культури й відповідних терміноназв поступово стають або вже стали надбанням української масової культури та сучасної мовної практики. Це інноваційні назви нетрадиційних видів мистецтва, переважно засвідчених раніше в європейських та інших мовах світу, або таких, які з'явилися зовсім недавно» [16, с.216]. З виникненням нових понять виникає потреба в нових термінах. Однак вагому частину складають і базові та ключові поняття, що обслуговують різні галузі мистецтва, а слова на їх позначення походять із античності та є класичними й інтернаціональними.

Отже, мистецька лексика буває різна складом, будовою, смисловими відношеннями щодо інших мовних одиниць, значеннями відповідно до виду мистецтва тощо. У сучасній українській літературній мові представлена великою мірою словами іншомовного походження. Шляхи потрапляння та мови, з яких вони запозичуються, бувають різними, але саме ці лексеми складають суттєву частину всього лексичного шару мистецької тематики. Мистецька лексика входить до складу професійної лексики діячів галузі мистецтва, творчих особистостей і тих, хто цікавиться культурними індустріями. Сьогодні вона активно вживається в інформаційному просторі та наповнює електронні ресурси, що висвітлюють матеріали мистецької тематики.

РОЗДІЛ 2.

ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МИСТЕЦЬКОЇ ЛЕКСИКИ ЛАТИНСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

2.1. Лексико-семантична група «Інструменти та технічні засоби»

Аналіз мистецької лексики в українськомовному сегменті інтернет-джерел дає підстави стверджувати: сучасну лексику цієї тематики формують слова іншомовного походження, які або є неологізмами, або навпаки становлять сталий, традиційний шар запозичень, що з роками адаптувалися до особливостей української мови та стали зрозумілими для її носіїв. Саме другій групі слів ми присвятимо наше дослідження, тому що інтерес спрямовано на простеження поведінки слів у сучасних умовах, коли деякі поняття зникають і відповідні лексеми теж зникають зі вжитку, багато чого виникає нового і це відбивається на словниковому складі, відбувається протистояння запозиченої та питомої лексики тощо. Усі ці процеси формують сучасну лексику, актуальну на момент мовлення у розрізі найближчих років.

Почнемо аналіз зі слів латинського походження. Цій темі присвячували увагу такі дослідники: С.Гриценко [7], Л.Ткач [28], О.Тур [32], І.Черкез [34] та інші. Вживання частини латинізмів, попри час, сьогодні є дуже актуальним і навіть модним. До таких належать:

- **адаптер** (від лат. *Adapto* – пристосовувати) – «пристрій для відтворення звукозапису» [35]. За сьогоднішніх умов адаптер – невід’ємний засіб під час проведення концертів, театральних вистав,

запису телевізійних шоу тощо. Напр.: *Сьогодні в нашому огляді ми будемо розглядати зовнішній мережевий адаптер або, як ще можна назвати інакше цей пристрій, зовнішню мережеву карту (04.01.18);*

- **еквалайзер** (від лат. *aequatore* – зрівнювання) – «багатополосний фільтр, який дозволяє змінювати і регулювати низькі та високі полоси частот звуку загалом, а також складові, які вони охоплюють» [35]. Особливо популярним цей пристрій став в епоху електронної музики та інноваційних шоу. Та і будь-який мистецький захід потребує коригування звуку. Напр.: *Якщо ви особливо вимогливі до якості звуку й любите налаштовувати його самостійно, у плеєрі доступний вбудований **еквалайзер** з різними пресетами й регулюванням баса (01.04.18)*

Так само латинське походження мають назви перших популярних музичних інструментів, на яких виконували музичні твори для публіки в епоху розвитку провідних музичних напрямів і течій. Лишаються в тренді вони і досі:

- відповідно до словникової статті встановлюємо, що лексема **орган** (лат. *organum*, від гр. *organon* – знаряддя, інструмент) проникла в інші мови з грецької мови за посередництва ще однієї класичної мови – латини й означає «конструктивно складний клавішно-пневматичний (духовий) інструмент, який походить від гідравлоса» [35]. Незважаючи на специфічність цього інструменту, визначену призначенням, розмірами та рідкісністю, його назва фігурує в сучасних текстах. Напр.: *Харківська філармонія проводить концерти у новій залі із німецьким **органом** останні пів року (14.04.17);*

- лексема **органіструм** (лат. *organistrum*) – «старовинний струнний музичний інструмент, подібний до колісної ліри» [35] – в сучасній українській мові, зокрема в українськомовному сегменті мережі Інтернет, не вживається і переходить у пасивний словник;

- назва популярного духового музичного інструменту, який часто обирають для здобуття музичної освіти у відповідних мистецьких закладах – **флейта** (від лат. flatus – подув) – «духовий музичний інструмент, де звук видобувають, вдуваючи повітря безпосередньо в канал» [35]. Напр.: *Американець зіграв мелодію на флейті, через яку до нього збіглися більше 20 єнотів (20.09.18).*

Отже, терміни латинського походження, що зафіксовані в електронному словнику Ю. Юцевича становлять нечисельну, проте розповсюджену групу слів, що називають музичні інструменти та технічні засоби для роботи з аудіозаписами.

2.2. Лексико-семантична група «Жанри, твори та їх складові»

Будь-який вид мистецтва має на меті створення якогось твору, що стане надбанням культури професійної діяльності окремої особистості, країни чи світу. Багатогранність проявів творчості виявляється в цілій жанровій системі, яка узагальнює та систематизує різні за змістом і формою результати творчого процесу. Про актуальні назви цих мистецьких понять у сучасному інформаційному просторі йтиметься в параграфі.

Лінгвістичний аналіз термінів, зафіксованих у вузькофахових словниках, показує, що латинська мова була площиною продуктивного творення лексем на позначення творів та їх жанрів, композиційних складових тощо. Частина таких слів має відому широкому загалу семантику, оскільки активно функціює й сьогодні, вказуючи на поширені поняття. До таких зараховуємо:

- **акт** (від лат. actus – дія) – «1. Завершена частина сценічного твору, яка відокремлюється від іншої антрактом. 2. Музика між частинами

п'єси» [35]. У другому значенні лексема використовується на сучасному етапі дуже рідко, тому й приклад вживання в новинах подаємо за першою дефініцією. Напр.: *На початку вечора глядачі зможуть насолодитись елегантним та чуттєвим танцем Катерини Кухар в білому **акті** «Лебедине озеро»... (08.12.2018);*

- вживання лексеми **варіації** (лат. variatio – зміна, різноманітність) – «музичний твір, де основна тема піддається різноманітним змінам (мелодичним, ладовим, ритмічним, гармонічним)» [35] не обмежується тільки мистецьким контекстом. У текстах іншого спрямування так можуть визначати спектр будь-яких видозмін. У новинах, пов'язаних із мистецтвом, знаходимо приклад згідно з прямим словниковим значенням аналізованого слова. Напр.: *На майдані Незалежності в четвер, 21 червня, триває 12-годинне безперервне виконання 72 **варіацій** гімну України для підтримки ув'язнених у Росії українців, повідомляє Укрінформ (21.06.18);*

- **експромт** (від лат. Expromptus – готовий до вжитку) – «1. Музичний твір, створений без попередньої підготовки, імпровізація. 2. Назва імпровізаційного за характером музичного твору» [35]. На нашу думку, обидва значення полісемантичного слова є дуже близькими, навіть синонімічними, тому дібраний приклад ілюструє і першу, і другу дефініцію. Напр.: *Концерт-експромт нині присвячений весні, яка цьогогоріч чомусь до нас не дуже поспішає прийти (28.03.18);*

- слово **пісня**, що має свою, мало співзвучну з українською, форму в різних мовах (лат. cantus, іт. canzone, фр. chanson, англ. song, нім. Lied тощо) – «найбільш поширена форма вокальної музики, яка поєднує поетичний та музичний образи, а також загальна назва твору, призначеного для вокального виконання» [35]. Можна припустити, що на сьогодні це одне з найпопулярніших слів, тому вживається в інформаційному просторі дуже часто в різних матеріалах і мистецьких

контекстах. Напр.: *Лідер гурту ТІК Віктор Бронюк пояснив, що новий кліп не є сатирою на кандидатів, а ідея **пісні** глибша (03.03.19).*

Звернення до тлумачного словника для пояснення семантики вимагають твори, що є вузькотематичними або мають специфічний характер, локальне виконання тощо. Напр.: **бенедиктус** (лат. *Benedictus* – благословен) – «ліричний, спокійний, світлий за характером католицький піснеспів. Разом з 'Санктус' складає один з основних розділів меси» [35]; **бурлеска** (лат. *Burlesca* – дослівно: кумедна, смішна) – «музична п'єса насмішкуватого, грубуватого-комічного, химерного характеру, схожа на капричію або гумореску» [35] – обидві лексеми нині не входять до активного словника сучасної української мови у зафіксованих значеннях. А от слово **вакханалія** (лат. *Vaschanalia* – свято на честь бога виноробства Вакха) – «в опері та балеті – хореографічна сцена, танець або епізод, що змальовує картину загальних гучних веселощів сп'янілих людей» [35] – зазнало семантичних зрушень, адже змінило своє значення та часто вживається у соціально-політичних текстах: *Гройсман хоче припинити «вакханалію з космічними зарплатами» (09.11.19).*

Окремої уваги заслуговують твори релігійного змісту. Такі терміни мають семантичну мотивацію, що полягає у зіставленні значення слова з метою виконання твору. Маємо на увазі такі поняття: **глюрія** (лат. *Gloria* – слава) – «хвалебний піснеспів католицької церкви, друга частина меси» [35] – у традиційному вживанні не фіксуємо, натомість цю лексему часто вживано в якості власної назви: *Оркестр «Глюрія» відзначив свій ювілей концертами (22.01.19).*

Припускаємо, що низка лексем перейшла до пасивного словника сучасної української мови. Нам не вдалося знайти сучасні тексти в електронних засобах масової інформації, у яких би вживали такі слова,

пов'язані з перехрещенням мистецтва та релігії:

- **градуал** (від лат. *gradus* – ступінь) – «1. Піснеспів з меси, який виконується на східцях олтаря між великими читаннями Апостолів та Євангелія. 2. Збірка хорових піснеспівів меси на рік» [35] – слово не входить до активного вжитку через тематичну вузькість і специфічне призначення;
- **ламентация** (від лат. *lamentatio* – плач, голосіння) – «спів католицької служби на текст з Ветхого завіту» [35] – слово не входить до активного вжитку через тематичну вузькість і специфічне призначення;
- **ліготнес** (лат. *ligotnes, ligo dziesmas, Jani dziesmas*) – «найбільш популярний стародавній жанр латвійської народної святкової обрядовості, пісні літнього сонцестояння з урочистим рефреном 'Ліго, ліго!'» [35] – слово не входить до активного вжитку через хронологічну та культурну специфіку;
- **оферторій** (лат. *offertorium* – приносини, дарунок) – «спів меси, який виконується під час приносин дарів в католицькому богослужінні» [35] – слово не входить до активного вжитку через тематичну вузькість і специфічне призначення;
- **хорал** (від лат. *cantus choralis* – піснеспів) – «1. Хоровий спів на релігійний текст: одноголосний унісонний – в католицькій церкві; багатоголосний – в протестантській» [35] – слово не входить до активного вжитку через тематичну вузькість і специфічне призначення;
- **трактус** (від лат. *Traho* – тягти) – «спів з римської меси, який виконується замість алілуя або градуала у дні покаяння, великого посту чи жалобної служби» [35] – слово не входить до активного вжитку через тематичну вузькість і специфічне призначення.

Те, що ми не наводимо ілюстрацію запропонованих слів, можна

пояснити так: своєрідна тематика цих понять має обмежене коло зацікавлених осіб і специфічне призначення, частина - залишається в історії певної культури, тому популярні та щоденні тексти не потребують вживання цілого ряду латинізмів. Через те, що ці слова бачимо дуже рідко, ми і навели словникові визначення, якими пояснюємо маловідомі поняття. У стилістичному плані публіцистика не є площиною для функціонування таких слів. Вони є яскравими прикладами конфесійного стилю.

Решта слів латинського походження покликана для називання різних за будовою та призначенням творів, характеристики жанрів тощо:

- **інвенція** (від лат. *inventio* – вигадка, винахід) – «невелика дво- або триголосна поліфонічна п'єса, яка відзначається музичною винахідливістю як з боку мелодики, так і розвитку теми та побудови форми» [35]. Напр.: *Гран-прі конкурсу отримала Чорі Альбіна (старша категорія, викл. Каріна Гончарова), яка технічно і музикально виконала інвенцію Баха... (31.03.14);*

- **інтерлюдія** (від лат. *Inter* – між і *ludus* – гра) – «невеликий музичний епізод, що зв'язує дві основні частини музичного твору, або окремі варіації» [35]. Ця лексема частіше вживається в метафоричному значенні, бо мистецтво постачає образи соціально-політичній тематиці. Напр.: *А поки що лише ось така бюджетна інтерлюдія (10.12.17);*

- **інтермедія** (від лат. *intermedius* – проміжний) – «1. Невелика п'єса або сцена, за характером комічна чи пасторальна, яка виконується між діями театральної вистави (див. Інтерлюдія). 2. Проміжний епізод, який готує і поєднує різні проведення теми у фузі» [35]. Наводимо приклад за першим словниковим значенням. Напр.: *Новорічна вистава-інтермедія для дітей дошкільного та шкільного віку «Новий Рік у Країні Казок» (08.01.17);*

- **кондукт** (від лат. *conduco* – веду, супроводжую) – «жанр

західноєвропейської вокальної музики, який з'явився близько 1140 р. та належав до нелітургійних і світських багатоголосних композицій» [35]. Фіксуємо використання як власної назви мистецького твору: *Данило Перцов – музикант-мультиінструменталіст, композитор, автор творів «Кондукт Бабиного яра», «Virginalia», «Кецалькоатль», «Гірка зоря» (25.02.19).*

Попри багатозначність музичної лексеми **інтродукція** (лат. *introductio* – вступ), яку вживають у трьох значеннях: «1. Невеликий повільний вступ, який передує викладу головної партії в інструментальних творах великої форми. 2. Різновид увертюри до опери. 3. Вокальний ансамбль або хорова сцена на початку опери, яка йде після увертюри і відкриває першу дію» [35], знаходимо в сучасних текстах вживання з поясненням, відмінним від тих, що закріплені в мистецькому словнику. Напр.: *До складу відділу інтродукції входять групи: дендрології та декоративного садівництва, тропічних та субтропічних рослин (22.01.16).*

Перейти до пасивного словника може лексема **пастораль** (від лат. *pastoralis* пастуший) – «1. Невелика опера, пантоміма або балет, яка ідилічно змальовує сільське життя. 2. Вокальна або інструментальна п'єса, присвячена картинам природи чи сільського життя» [35]. У сучасному новинному сегменті такої лексеми не фіксуємо.

Отже, латинські лексеми, якими окреслюють жанрові поняття та конкретизують твори виконавського мистецтва, становлять численну групу. Оскільки латина в давнину була мовою церкви, то характерну ознаку становить підгрупа назв релігійних творів, що непритаманні українській культурі, а відтак такі терміни є малозрозумілими. З огляду на це цінною постає робота авторів лексикографічних джерел.

2.3. Лексико-семантична група «Технічні прийоми»

Виконавська майстерність мистецтві потребує називання великого блоку технічних прийомів і правил обробки звуків. До таких належать назви ритмічних фігур, знаків, накладань, повторень, змін, трансформацій тощо.

Застосовуючи метод суцільної вибірки до контенту електронного музичного словника, фіксуємо такі терміни: **акцент** (від лат. *accentus* – наголос) – «виділення окремого звука або акорду за допомогою його динамічного або агогічного підсилення» [35]; **альтерація** (від лат. *altero* – змінювати) – «підвищення або пониження будь-якого ступеня ладу на півтони або тон за допомогою знаків альтерації без змінювання назви ступеня» [35]. Ці лексеми достатньо широко вживані, проте вони не містять актуального інформаційного навантаження, тому сфера їхнього використання зміщується на навчальні матеріали, посібники та підручники.

Аспірація (від лат. *aspiratio* – вдихати) – «старовинний виконавський прийом, подібний до *staccato*, що вимагав скорочення тривалості звука вдвічі» [35]. Відзначаємо, що в мистецькому контексті цієї лексеми не зафіксовано, натомість вона активно функціонує з іншим значенням у текстах соціально-політичної тематики. Напр.: *Аспірація НАТО: куди йдемо? (12.03.18)*.

Лексема **бревіс** (лат. *brevis* – короткий) – «знак мензуральної нотації, який з XV ст. позначав відносно коротку тривалість звуку» [35] втрачає своє первинне значення в українськомовному інтернет-просторі, переходячи в розряд власних назв. Більше того, звертаємо увагу на

правопис такої мовної одиниці латиницею: *Симфонічний рок-оркестр «BREVIS» створений в Рівному у 2004 році.*

Лексема **децимоль** (від лат. *decima* – десята) – «ритмічна фігура з десяти нот, яка за часом звучання дорівнює восьми нотам тієї ж тривалості» [35] вживається у текстах освітнього характеру, спрямованих на вузьке коло фахівців музичного мистецтва.

Слово **дикція** (лат. *dictio* – вимова) – «уміння чітко й виразно вимовляти текст під час співу та мовлення» [35] вживається для значно ширшої аудиторії та є загальновідомим не тільки в мистецтві, бо дикція може бути предметом у побуті, освіті, медицині, журналістиці та інших сферах. Напр.: *Кожен читець повинен прагнути до чіткої вимови кожного звука, тобто тренувати дикцію.*

Не викликає труднощів у розумінні слово **дисонанс** (лат. *dissonans* – різнозвучний, різноголосий) – «звучання двох тонів, яке викликає відчуття незлагодженого звучання» [35]. Напр.: *... то дисонанс виникає тому, що слуховий аналізатор не може повністю розділити спектральні компоненти звуків, патерни збудження яких перекриваються (19.07.18).*

В українськомовному сегменті мистецьких текстів лексема **дуоль** (від лат. *duo* – два) – «особлива ритмічна фігура, утворена поділом тридольного такту на дві рівні частини» [35] має місце лише у фаховій літературі, адже поняття, що його позначає, необхідне для професіоналів-виконавців і не стосується глядачів та прихильників музичного мистецтва.

Лексема **імітація** (від лат. *imitatio* – наслідування) – «повне або часткове повторення в іншому голосі теми або мелодичного звороту, який тільки що прозвучав» [35] має застосування і в повсякденні, відтак не викликає труднощів у розумінні і реалізує в сучасних текстах своє

пряме значення. Напр.: *Поліфонія – багатоголосна музика, в основі якої лежить принцип імітації тем* (07.11.18).

Слово **інверсія** (від лат. *inversio* – перестановка) – «видозмінене повторення теми або мотиву з протилежним напрямком інтервалів» [35] у такому та подібних значення знайоме і творцям, виконавцям мистецьких творів, і лінгвістам, і користувачам комп'ютерних графічних редакторів. Напр.: *Я забула, що сценарист всю історію розповів, використовуючи інверсію, ніби вивертаючи навиворіт прості речення* (15.04.11).

Поняття та його словесний відповідник **інтерференція** (від лат. *inter* – між та *ferio* – бити) – «накладення у просторі кількох звукових хвиль, внаслідок чого в різних місцях виникає підсилення або послаблення амплітуди хвилі, що виникла» [35] на сьогодні не стосуються мистецьких текстів, тому що сама природа цього явища носить фізичний характер, тому має відтінок наукового стилю.

У групі слів, до яких зараховуємо **квартоль** – (від лат. *quartus* – четвертий) – «особлива ритмічна фігура, що складається з чотирьох нот і за часом звучання дорівнює трьом нотам тієї ж тривалості» [35]; **ліга** (від лат. *ligo* – зв'язувати) – «знак у вигляді дуги, який вказує на: 1) зв'язане виконання групи звуків різної висоти; 2) подовження звуків шляхом об'єднання суміжних нот однієї висоти» [35]; **новемоль** – (від лат. *Novem* – «ритмічна фігура, що складається з дев'яти звуків (нот) шляхом поділу простого дво- або тридольного такту на дев'ять частин» [35] та інші, фіксуємо втрачену мотивацію до вживання в активному словнику пересічних громадян, оскільки подані поняття стосуються засобів і прийомів виконання твору, тож ця інформація залишається поза увагою читачів мистецьких новин і є актуальною тільки для діячів мистецтва, входячи до їх фахової мови.

Інша ситуація складається зі словами, що позначають технічні прийоми увиразнення частини твору. Для багатьох із них характерне використання префікса **ре-**:

- **реверберація** (від лат. reverberare – відбивати) – «залишкове післязвучання, звук, який поступово згасає після припинення коливального джерела» [35]. Напр.: *Крім того, емоційно інтимні моменти у фільмах часто не супроводжуються **реверберацією**, оскільки саме таке звучання було б, якби хтось говорив у вусі (06.01.17);*

- **реперкуса** (від лат. vox percussa – відбитий звук) – «тон повторення, друга ладова опора григоріанської мелодії, звук, який повторюється або виділяється іншим способом і є характерним для певного ладу» [35]. Напр.: *Міжнародний день музики – це професійне свято для всіх, чие життя пов'язане з нотами, піснями, музичними інструментами, хто не з чуток знає, що таке мінор і мажор, сольфеджіо, попури та **реперкуса** (01.10.18). В обох прикладах, на нашу думку, наведено слова, що потребують певної фахової підготовки, бо як для тексту із засобів масової інформації, розрахованого на широке коло читачів, значення цих лексем не є очевидним. Це якраз ті випадки, коли в нагоді можуть стати мистецькі, тлумачні словники або словники іншомовних слів.*

Отже, лексико-семантична група «Музичні прийоми» стосується різних технічних засобів роботи зі звуками, що дозволяють урізноманітнювати та увиразнювати мелодії, демонструють високий рівень виконавської майстерності.

2.4. Лексико-семантична група «Діяч мистецтва»

Жодний вид мистецтва не міг би існувати без творчої діяльності обдарованих особистостей. До таких належать режисери, хормейстери, балетмейстери, диригенти, художники, художні керівники мистецьких колективів, композитори, письменники, драматурги, сценаристи, кінооператори, мистецтвознавці та літературознавці, викладачі навчальних закладів культури і мистецтв тощо. Тому вважаємо потрібним розглянути латинізми, якими названо таких постатей.

Одним із найпопулярніших латинізмів є широко відоме завдяки різним телешоу або популярній освіті в музичних школах слово **вокаліст** (від лат. *vox* – голос) – «людина, яка має необхідні вокальні дані та володіє вокальною технікою певного типу для створення за її допомогою художніх образів» [35]. Напр.: *4 березня помер вокаліст The Prodigy Кім Флінт – його знайшли у власному будинку* (04.03.19).

Подібним попитом користується лексема зі схожою, проте дещо вузкою через обмеження функцій семантикою – **соліст** (від лат. *solus* – один, єдиний) – «виконавець музичного твору для одного голосу або інструменту» [35]. Напр.: *Стосунки української поп-діви Світлани Лободи і соліста популярного німецького гурту Rammstein* (09.04.19); *Одразу п'ятеро солістів балету дебютують в «Кармен-сюїті» Жоржа Бізе* (04.04.14).

Крім індивідуального виконання, існує різна кількісна конфігурація музикантів. Прикладом такого явища є **октет** (від лат. *okto* – вісім) – «ансамбль, що складається з восьми виконавців»; **квартет** (від лат. *quartus* – четвертий) – «ансамбль з чотирьох музикантів – співаків або інструменталістів» [35]. Напр.: *Чоловічий вокальний октет «Орфей», який підкорив усю Європу, підготував для львів'ян ексклюзивну концертну програму «Гімн любові»* (11.10.18).

Менш відомими є поняття, що називають діячів мистецтва, чия творчість розвивалася на певній території чи обмежені функціонально:

- **кантор** (лат. cantor – співак) – «в іудейській церкві (синагозі) – тенор – виконавець релігійних гімнів» [35]. Напр.: *Пояснюється це ще й тим, що біблійні образи композитор втілював у своїх творах не випадково, адже протягом життя часто доводилося працювати в храмах Божих органістом, кантором* (07.11.18);

- **коррепетитор** (від лат. cor – спільно і repero – повторюю) – «піаніст – помічник диригента, який вивчає з виконавцями (вокалістами і танцюристами) їх сольні партії» [35]. Вживання цієї лексеми в сучасній українській мові на сьогодні не фіксуємо.

Синонімічну варіативність бачимо зі словом **гістріон** (від лат. histrio) – «1. Актор у Давньому Римі. 2. Мандрівний актор і музикант в країнах Західної Європи. У Франції існувала назва – жонглер, в Німеччині – шпільман, в Росії – скоморох, у Вірменії – гусан, в Україні – кобзар» [35]. Низка синонімічних відповідників до латинізма зумовлена міжкультурним простором. Використання такого латинського запозичення в українськомовному текстовому сегменті нами не зафіксовано.

Слова латинського походження в лексико-семантичній групі «Діячі мистецтва» мають і узагальнене значення, що вже вийшло з площини терміносистеми та перейшло в розряд загальнонаціональної мови, і специфічні латинізми, наділені лінгвокультурним ознаки відповідно до локальної та функційної приналежності творчої особистості.

Отже, в українській лексиці зафіксовано мистецькі слова, запозичені з латинської мови. Цьому сприяли культурні, економічні й політичні взаємозв'язки з країнами, де мистецтво знайшло свій

найактивніший розвиток, який не міг би відбуватися без уживання базової термінології, унаслідок чого українська мова перейняла велику кількість латинізмів, що гармонічно інтегрувалися із законами фонетики й граматики, вдало пристосувала їх до семантичних систем.

РОЗДІЛ 3.

ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МИСТЕЦЬКОЇ ЛЕКСИКИ ГРЕЦЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

3.1. Лексико-семантична група «Жанри творів»

Так, як латинізми, у сучасній мистецькій лексиці є багато слів, які мають грецьке походження. Цією проблематикою займалися М.Брус [2], О.Леончик [11], Л.Малевиц [12], О.Пономарів [17] та інші вчені. Проаналізуємо, які значення грецизмів актуальні в інформаційному просторі сьогодні.

Жанр є провідним поняттям мистецтва, адже ми розрізняємо твори за певними параметрами. У літературі та музиці і дотепер користуються популярністю твори, що складаються із взаємопов'язаних частин. Вони називаються **дилогія** (від гр. *dilogia* – повторення сказаного) – «цикл з двох завершених творів, об'єднаних спільністю ідей, дійових осіб та наступністю сюжету». Напр.: *Сучасна феміністична **дилогія** «Дорога Опівдні» вже зовсім скоро з'явиться на книжкових полицях (26.10.17).*

В українськомовному сегменті новин фіксуємо грецизм **тетралогія** (від гр. *tetra* – чотири і *logos* – слово), що також вказує на кількість частин у композиції твору – «цикл з чотирьох завершених самостійних творів, об'єднаних задумом, а інколи - змістом і сюжетом» [35]. Напр.: *...відбувся мистецький захід «Прем'єра – Вечір Концертів Мирослава Скорика», яким завершилася музична **тетралогія** міжнародного проекту «Рік Музики Мирослава Скорика» до 80-річчя легендарного композитора.*

Лексема **кітародія** (гр. kitharjdia) – спів у супроводі на кіфарі – подана лише у словнику та в деяких наукових статтях мистецького спрямування. У широку вжитку не функціює. Зовсім інша ситуація складається з дуже активним грецизмом **літургія** (гр. leturgia – дослівно: загальнонародна справа) – «найважливіше високе богослужіння православної церкви, що відбувається, як єдність читання і співів та містить молитви, присвячені таїнству Святого Причащення» [35]. Напр.: *На Вінниччині попри перешкоди прихильників «ПЦУ» Божественна літургія в храмі с. Лука-Мелешківська відбулася (16.03.19)*. Активність вживання можна пояснити тим, що названий цим словом жанр є одним із провідних у християнстві, а тому користується попитом численної кількості вірян в Україні.

До складу сучасної української мови також входить лексема **ода** (від гр. Ode – пісня) – «урочистий музично-поетичний твір, створений на честь певної ідеї, особи чи події» [35]. Напр.: *Також Politeka писала, що відомий поет-пісняр написав оду втікачу Януковичу: «Гидота пішли» (13.03.19)*. Як бачимо, це слово гармонійно вплітається в нашу лексичну систему та не обмежується винятково мистецькою сферою вживання, а й придатне до використання у текстах суспільно-політичної тематики.

Лексема **рапсодія** (гр. Rhapsodia – піснь рапсода) у сучасному вжитку втратило перше словникове значення «1. В давній Греції назва віршів, легенд або пісень, які виконували мандрівні декламатори-співаки», але «2. Вокальний або інструментальний твір вільної форми, що складається з різнохарактерних, контрастних епізодів» [35] – актуалізувалася сьогодні за своїм другим значенням завдяки культовому хіту гурту «Квін» – «Богемна рапсодія», а також відзнятому нещодавно однойменному оскарносному фільму. Через це новинний контент рясніє цією лексемою як частиною власних назв: *Це довело всім на*

знімальному майданчику "Богемної *рапсодії*", що він готовий до зйомок (23.10.18). Перше ж словникове значення не закріпилося в активному вжитку, тому про полісемічність грецизма дізнаємось лише завдяки лексикографічним джерелам.

Не лише поціновувачі мистецтва, а й пересічна людина знайома зі словом **симфонія** (гр. *symphōnía* – співзвучність, благозвучне поєднання тонів) – «1. Провідний жанр оркестрової музики, який сформувався в XVIII ст. на основі оркестрової сюїти, концерту, тріо-сонати, увертюри та інших жанрів. 2. Великий твір для симфонічного оркестру в формі сонатного циклу» [35]. Напр.: «*А симфонія Бетховена відтворює романтику й ейфорію перших днів Майдану*», – пояснює *Сергій Проскурня, режисер заходу* (19.11.18). Поряд із традиційними варіантами слововживання, фіксуємо і зрушення семантики та утворення нового метафоричного значення у суспільно-політичних текстах: *Валютна симфонія Тумовса: що накоїв затриманий у Латвії* (28.11.18).

Отже, найменування ключових понять жанрової класифікації творів мистецтва в сучасній українській мові зберігають своє походження з грецької мови. Як правило, це слова, що називають великі за обсягом музичні твори або багатокomпонентні твори різних видів мистецтва.

3.2. Лексико-семантична група «Інструменти та прилади»

Виконавське мистецтво неможливе без застосування технічних засобів. Про частину таких знарядь, назви яких утворилися в грецькій мові й дійшли до нашого часу, можемо тепер прочитати хіба що в наукових статтях чи історичних довідках.

До таких слів належить лексеми із розповсюдженим компонентом

фон-, що означає зв'язок зі звуковою природою: **аерофони** (від гр. aer – повітря і phone – звук) – «музичні інструменти, де джерелом звуку є стовп повітря, що знаходиться в каналі ствола інструмента» [35]. Напр.: *Про існування в Україні аерофонів у найдавніші часи свідчать не лише результати археологічних досліджень... (07.05.18); ідіофон* (від гр. idios – свій, особливий та phone – звук) – «музичний інструмент, у якому джерелом звуку є сама маса інструмента; метал, дерево, скло, порцеляна, пластмаса тощо» [35]. Напр.: *Окрім цього гулу, лунають і важкі довгі звуки гонга (стародавній ударний музичний інструмент з невизначеною висотою звуку з родини ідіофонів, що походить з Далекого сходу, де використовувався як культовий) (19.05.17).*

Грецизми **мелограф** (від гр. melos – пісня і grapho – пишу) – «пристрій, який додається до фортепіано для запису виконуваної музики у вигляді знаків, які легко перекласти в ноти» [35]; **псалтерій** (від гр. psallo – перебирати струнами) – «багатострунний щипковий музичний інструмент з трикутним або чотирикутним корпусом» [35] – позначають об'єкти, використання яких втратило потребу та актуальність, тому і слова перейшли до пасивного словника українців, більше не входячи до сучасної лексики.

У новинах сьогодні часто можна почути про засіб омани глядачів співаками, які замість живого виконання користуються записами власних пісень. Така хитрість теж називається словом грецького походження – **фонограма** (від гр. phone – голос, звук і grapho – пишу) – «1. Штучний звуконосій – фонографічний валик, платівка, магнітофонна плівка, компакт-диск тощо, на якому записаний звук. 2. В естрадній практиці Ф. – попередній запис певного виконавця з метою імітації ним співу під час концерту» [35]. Полісемічна лексема на сучасному етапі реалізується у своєму другому словниковому значенні. Напр.: *Опальна українська співачка Світлана Лобода показала, як співає без*

фонограми, чим викликала здивування у своїх шанувальників (28.03.18). Враховуючи виконавську специфіку слово має негативний відтінок, бо дорівнює обману, низькій якості тощо.

Лексема **грамофон** (від гр. *gramma* – запис і *phone* – звук, голос) – «механічний пристрій для відтворення звуку, записаного на спеціальну платівку» [35] – втрачає актуальність свого значення через те, що позначуваний денотат є технічно застарілим, проте інколи така назва можлива для підкреслення раритетності об'єкта. Напр.: *Із міні-грамофона лунає офіційний гімн Києва (20.10.18).*

Щодо струнних музичних інструментів, то грецьке походження має **гітара** (від гр. *kithara* – кифара) – «струнний щипковий інструмент з дерев'яним 8 – подібним корпусом, резонаторним отвором, шийкою з грифом та 19-24 металевими ладами» [35]. Популярність гри на гітарі і сьогодні є дуже високою, тому ця лексема постійно використовується в інформаційному просторі. Напр.: *Вони виготовили металеву гітару і запропонували шведу її розбити (17.04.19).* Рідше вживають співзвучне слово **кіфара** (гр. *kithara*) – «давньогрецький щипковий інструмент, подібний до ліри» [35]. Хоч цей інструмент важко назвати модним, лексему все ж можна знайти в текстах, зафіксувавши її присутність у словнику сучасної української літературної мови. Напр.: *І співали вони у супроводі кіфари – найважливішого за часи античності різновиду ліри (23.04.15).*

А от **орфеон** (гр. *orpheon* – від імені Орфея) – «клавішна колісна ліра з чотирма струнами, поширена в Європі другої половини XVIII ст.» [35] – сьогодні в Україні та й світі не використовується, тому відпадає потреба і у вживанні слова-відповідника. Таку лексему можемо помітити лише в історичних довідках, науково-популярних статтях, однак не в актуальних новинах, що свідчить про перехід до пасивного словника українців.

Не стільки в мистецькому контексті, скільки в технічному значенні сучасні автори текстів послуговуються лексемою **метроном** (від гр. *metron* – міра і *nomos* – закон) – «прилад для визначення темпу музичного твору шляхом точного відліку тривалостей метру» [35]. Напр.: *У Київському міському будинку дитини імені Михайла Городецького з'явиться інтерактивний метроном* (05.02.17). Ця лексема може також вживатися і в наукових текстах, адже прилад використовують, наприклад, у фізиці.

Елементи музичних інструментів, без яких їхнє функціонування було б неможливе, мають назви, згадку про які ми знаходимо в сучасних електронних джерелах: **плектр** (гр. *plektron*, від *plesso* – вдарити) – «дерев'яна, кісткова, металева або пластмасова пластинка, за допомогою якої видобувають звук на щипкових інструментах – банджо, домрі, гітарі, мандоліні та ін» [35]. Напр.: *Грають на «ручних басах» плектром, поставивши їх вертикально на стегно лівої ноги* (07.05.18); та **фісгармонія** (гр. *phis* – міх і *harmonia* – гармонія) – «пневматичний язичковий інструмент з фортепіанною клавіатурою» [35]. Напр.: *У зібранні одеського музею особистих колекцій імені Блещунова зберігається унікальний музичний інструмент – німецька фісгармонія 19 століття* (05.03.18). Саме наявні словники допомагають зрозуміти значення цих слів, тому що їх призначення спрямоване на більш вузьке коло фахівців і знавців, і навіть із контексту, читаючи онлайн-новини, ми не можемо встановити їх семантику.

Отже, грецизми формують лексико-семантичну групу «Інструменти та прилади» в сучасній українській літературній мові. Більшість із цих лексем входять до активного словника.

3.3. Лексико-семантична група «Базові мистецькі поняття»

Розвиток різних форм культури призвів до того, що людина не уявляє свого існування без естетики і мистецтва. Від первинних спроб до використання найновітніших технологій у створенні та виконанні творів накопичилася велика кількість слів, що складають основу мистецької лексики. Увесь цей довгий процес становлення та розвитку різних видів мистецтва зумовив появу базових понять, частина яких є спільною одразу для кількох галузей художньої діяльності.

Таким словом, зокрема, є **динаміка** (від гр. dynamikos – силовий) – «одна з сторін організації музики, тісно пов'язана з силою звучання музики, дією різних акустичних компонентів» [35]. Попри суто музичне словникове визначення, динаміка може бути і в хореографії, і в театрі, і в кінематографі. Напр.: *Радіоверсія відрізнятиметься своєю динамікою, а також матиме власні історії про музикантів, відмінні від версії телевізійної* (26.10.18). Ця лексема в більш широкому значенні позначає і життєві явища. Наприклад, той чи інший процес у політиці, економіці, медицині тощо може відбуватися з позитивною чи негативною динамікою.

Будь-яка незбалансованість у побудові чи виконанні твору називається **дисгармонією** (від гр. dys – заперечення і harmonia – співзучність) – «неузгодженість, нестройність; поняття, близьке дисонансу» [35]. Напр.: *Якщо ж ми споживаємо виключно симетричну, якою є поп-музика, що побудована на рівній періодичній пульсації, то входимо в повну дисгармонію* (24.07.15). Слово може вживатися і в текстах іншої, немистецької тематики, маючи невелике негативне значення.

Мистецтво, що базується на взаємодії звуків, обов'язково користується поняттям **діапазон** (від гр. dia rason (chordon) – через всі струни) – «звуковий обсяг співацького голосу, музичного інструменту,

мелодії, звукоряду, який визначається відстанню (інтервалом) між найнижчим і найвищим звуками» [35]. Це слово може мати позитивне стилістичне забарвлення, тому що його використовують для опису широких можливостей виконавської майстерності. Напр.: *Оля Чернишова раніше співала у складі різних колективів, які виступають в діапазоні від року до джазу...* (30.03.19).

Какофонією (від гр. kakos – поганий та phonos – звук) – «неупорядковане, хаотичне сполучення звуків, яке справляє естетично неприйнятне враження» [35] – називають не лише негармонійне звукове поєднання, а й усе, що не сприймається людиною як належне. Напр.: *Якщо мелодія слідує цим загальним правилам надто точно, ми сприймаємо її як невиразну та нудну, якщо вона різко порушує звичні схеми – вона перетворюється на какофонію* (28.07.15). У метафоричному ж значенні фіксуємо такий приклад: *Це какофонія в українській політиці, і до виборів – буде ще гірше* (19.12.18).

Обов'язковим і часто ключовим у змістовому та емоційному навантаженні мистецького твору є такий прийом, як **пауза** (від гр. pausis – перерва, зупинка), що має місце у виконавській діяльності актора, танцюриста, музиканта тощо. Відповідно до словникової статті це слово має кілька значень: «1. Тимчасова перерва в звучанні одного, кількох або всіх голосів музичного твору на заздалегідь визначений час. 2. Знак, що визначає тривалість перерви в звучанні» [35]. В електронних текстах найчастіше використовують перше значення, бо знак паузи цікавить тільки самих фахівців. А от назва прийому потрапляє і в загальнономовний словник. Напр.: *Ми показуємо цю історію, але між деякими сценками робимо паузи та зачитуємо відповідні статті Конвенції CEDAW...* (31.10.18).

Важливу роль у виконавській майстерності відіграє вміння дотримуватися **ритму** (гр. rithmos – розміреність). Це слово, як і

попереднє, має два значення: «1. Рівномірне чергування мовних, звукових, зображальних елементів у їх відповідній послідовності, періодичним рівномірним членуванням звуків, рухів, зображень за такими ознаками, як сила, тривалість тощо. 2. Один з трьох основних елементів музики, поряд з мелодією і гармонією, часова організація послідовності та групування тривалостей звуків і пауз, не пов'язана з їх висотним положенням» [35]. Напр.: ***Ритм** захоплює всіх учасників групи, і отже, їхнє мислення і дії тимчасово узгоджуються* (16.02.17).

Отже, функціонування грецькомовних запозичень як засобу найменування мистецьких понять відображає закономірний процес розвитку мови. Запозичення з давньогрецької мови за кілька століть свого функціонування в українській мові відіграють не лише позитивну роль у формуванні словникового складу, а й міцно утвердилися і становлять її невід'ємну частину. Саме такі компоненти створюють каркас моделей більшості сучасних назв у галузях музики, театру, кіно, хореографії тощо та є формантним кодом їх структурної будови, який допомагає розуміти вже наявні одиниці та створювати за їх зразком нові. Лексеми грецького походження пристосовуються до законів української фонетики, орфографії, входять до парадигми відмінювання.

ВИСНОВКИ

Розвинута система мистецької лексики вказує на високий рівень культури та відповідність сучасним тенденціям, що дає підставу прогнозувати її збагачення як новими, так і поверненням забутих номінацій.

Слова латинського та грецького походження утворюють тематичні групи в межах мистецького лексичного поля, тому зафіксовані лексичні одиниці ми розподілили за лексико-семантичними групами.

Базові поняття, у тому числі й ті, без яких не існує теорія, представлена в сучасній українській мові словами переважно іншомовного походження. При впровадженні найменувань в українську лексичну систему інколи лексичне значення звужується або видозмінюється, тому що запозичується лише якась частина; іншомовні одиниці узгоджуються з фонетичними та орфографічними нормами української мови.

Різні лексичні системи, що входять до словникового складу української мови, сповнені інтернаціоналізмами. Чи не всі галузі життєдіяльності обслуговують терміни латинського походження. Мистецька лексика не є винятком. Проведений контент-аналіз дозволяє говорити про те, що досліджуваний пласт лексики формується в межах чотирьох основних лексико-семантичних груп: «Музичні інструменти та технічні засоби», «Жанри, твори та їх складові», «Музичні прийоми» та «Діяч мистецтва».

Не менш продуктивними є грецизми, що ще з античних часів

позначають традиційні мистецькі об'єкти та явища, частина яких має мотивацію до омовлення і сьогодні. Такі слова поєднано й проілюстровано за лексико-семантичними групами «Жанри творів», «Інструменти та прилади» та «Базові мистецькі поняття».

На основі вибраних слів можна говорити, що частина ввійшла до складу загальноновживаної лексики, а функціонування деяких лексем обмежені культурним контекстом (приналежністю до часового проміжку, країни, релігії, через специфічну мету діяльності тощо). Слова, що не використовуються у своєму первинному словниковому значенні, можуть тепер переходити до розряду власних назв і позначати колективи, твори, мистецькі організації тощо. Деяким лексемам властива метафоризація і це свідчить про розширення стилістичних функцій. Хоча засвідчуємо, що більшість слів все-таки лишається нейтральною.

Деякі слова грецького та латинського походження метафоризувалися й уживаються у різних за тематикою текстах у невластивому донедавна значенні, надаючи, як правило, суспільно-політичним новинам яскравого стилістичного забарвлення. А група лексем узагалі перестала існувати в активному словнику українців, ставши застарілою.

Отже, сучасна мистецька лексика пройшла і досі проходить (разом із мистецтвом) складний шлях. У результаті дослідження можна стверджувати, що ця галузь професійної мови представляє систему, яка має структурно-функціональні характеристики і виявляє потенціал не тільки до динамічних змін, але й до консерватизму у вживанні базової лексики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Архипенко Л. М. Етапи і ступені адаптації іншомовних лексичних запозичень в українській мові (на матеріалі англіцизмів у пресі кінця ХХ – початку ХХІ ст.). Харків : Вид-во ХНЕУ, 2008. 168 с.
2. Брус М. П. Фемінітиви-грецизми в історії української мови. Українська мова. 2014. №. 2. С. 35–45.
3. Булик-Верхола С. Антонімія в українській музичній термінології. *Вісник Львівського ун-ту. Серія філологічна*. Л., 2003. Вип. 30. С. 248–251.
4. Булик-Верхола С. Лексико-семантична характеристика української музичної термінології. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. 2010. № 675. С. 68–71.
5. Васенко Л., Дубічинський В., Кримець О. Фахова українська мова. К., 2008. 278 с.
6. Ганич Д., Олійник І. Словник лінгвістичних термінів. К.: Вища школа, 1985. 360 с.
7. Гриценко С.П. Лексичні латинізми в українськомовних текстах кінця XVI-XVII століття: [монографія]. К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2011. 367 с.
8. Дацишин Х. Мистецька термінологія і професійна лексика в загальнополітичних медіа: способи впровадження в текст і особливості використання. *Вісник Львівського університету. Серія Журналістика*. 2018. Випуск 43. С. 227–233
9. Жлуктенко Ю. О. Мовні контакти. К., 1966. 232 с.
10. Латинсько-український словар для середніх шкіл / зладив Юліан Кобилянський. Відень, 1912. 660 с.
11. Леончик О. Запозичення та кальки з грецької в сучасній українській мові. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*.

2012. Вип. 21. С. 275-282.
12. Малевич Л. Запозичення з класичних мов і проблеми інтернаціоналізації наукової термінології. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія : Філологічні науки.* 2009. Вип. 81(1). С. 311–315.
 13. Мозговий В. Українська мова у професійному спілкуванні: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2010. 592 с.
 14. Новий словник іншомовних слів / укладання і передмова О. М. Сліпущко. Київ: Аконт, 2007. 848 с.
 15. Павлова О. Музична термінологія англійської, французької, російської та української мов у сфері функціонування. Львів, 2009. С.125-130.
 16. Поліщук Н. Мистецька термінологічна лексика в газетному тексті (на матеріалах газет «Дзеркало тижня», «Газета по-українськи», «Високий замок», «Скриня»). URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/15371/1/47-216-222.pdf>
 17. Пономарів О. Д. Лексика грецького походження в українській мові / Олександр Данилович Пономарів. Київ : Просвіта, 2005. 128 с.
 18. Пономарів О. Стилїстика сучасної української літературної мови. Тернопіль, 2000. 276 с.
 19. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: Термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 716 с.
 20. Семчинський С. В. Семантична інтерференція мов. Київ: Вища шк., 1974. 253 с
 21. Словар чужих слів (12. 000 слів чужого походження в українській мові) / зібрали Зенон Кузеля, Микола Чайковський ; зредагував Зенон Кузеля. Чернівці: друк. то-ва «Руска Рада», 1910. 365 с.
 22. Словник іншомовних слів / уклад. С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута.

- Київ: Наукова думка, 2000. 680 с.
23. Словник української мови: В 11-ти томах. К. : Наук. думка, 1970-1980. Т. X.
 24. Стаховська Н. Термін як елемент системи мовного вираження спеціальних понять. *Українська термінологія і сучасність: Зб. наук. пр.* / Відп. ред. Л. О. Симоненко. К., 2001. Вип. IV. С. 277-280.
 25. Струганець Л. Динаміка лексичних норм української літературної мови ХХ століття. Тернопіль : Астон, 2002. 352 с.
 26. Сучасна українська літературна мова: підручник / М. Плющ, С. Бевзенко, Н. Грипас та ін.; за ред. М. Плющ. К.: Вища шк., 1994. 414 с.
 27. Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія / за заг. ред. І. К. Білодіда. К. : Наук. думка, 1973. 438 с.
 28. Ткач Л. О. Семантична структура латинізмів в українських словниках слів іншомовного походження, виданих у першій половині ХХ ст.: історичні та сучасні аспекти. *Лінгвістика : зб. наук. праць*. Луганськ, 2011. № 1 (22). С. 45-60.
 29. Годор О. Французькі запозичення. URL: <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine60-4.pdf>
 30. Томіленко Л. М. Термінологічна лексика в сучасній тлумачній лексикографії української літературної мови: [монографія]. Івано-Франківськ: Фоліант, 2015. – 160 с.
 31. Трофимук М. С. Латинсько-український словник. Львів : СПОЛОМ, 2012. 700 с.
 32. Тур О. М. Роль латинських запозичень у формуванні української термінології землеустрою та кадастру. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Херсон : Вид-во ХДУ, 2009. Вип. IX. С. 116-119.
 33. Хархан І. Мистецька термінологія в текстах друкованих ЗМІ (на

прикладі журналу « (на прикладі журналу «ART-Ukraine ART-Ukraine»). Стил ь і текст. 2013. Випуск 14. С. 278-

- 34.Черкез І. Б. *Иношомовна лексика латинського походження в українському епістолярії кінця XIX – початку XX ст. (до проблеми дослідження соціолекту інтелігенції)*. Наукові записки НАУКМА: зб. наук. пр. / відп. ред. В. С. Брюховецький. К. : Вид. дім «КМ Академія», 2006. Т.60: Філологічні науки. С.42-49.
- 35.Юцевич Ю. Музыка. Словник-довідник. Тернопіль: Богдан, 2003. 352 с.